

Examen VWO 2024

tijdvak 1
dinsdag 21 mei
9.00 - 12.00 uur

geschiedenis

Dit examen bestaat uit 26 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 71 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende koningen die een bijnaam hadden, staan in willekeurige volgorde:

- 1 De Franse koning Filips IV, die 'de Schone' werd genoemd vanwege zijn knappe uiterlijk, raakte twee jaar na de Guldensporenslag tijdens een veldslag met Vlaamse legers zwaargewond.
- 2 De Portugese koning Manuel I werd 'de Gelukkige' genoemd. Hij financierde onder andere de reis van Vasco da Gama, die als eerste Europeaan een zeeroute naar India ontdekte.
- 3 Frederik I werd 'de Winterkoning' genoemd omdat hij na een nederlaag tijdens de Dertigjarige Oorlog al na één winter moest vertrekken uit zijn koninkrijk Bohemen.
- 4 Joseph Bonaparte, de oudere broer van Napoleon, werd koning van Spanje. De Spanjaarden noemden hem 'Joseph het Drankorgel'.
- 5 Koning Harald, die 'Blauwtand' werd genoemd vanwege een rotte tand, verenigde de volken in zijn Deense rijk en bekeerde zich tot het christendom.
- 6 Koning Lodewijk XVI werd 'Meneer Veto' genoemd omdat hij de meeste voorstellen van het Franse parlement afwees.

- 2p 1 Zet de koningen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Gebruik bron 1.

Een bewering:

Door de boodschap die Lactantius met zijn boek wil overbrengen, is de beschrijving van de behandeling van Valerianus minder betrouwbaar.

2p **2** Leg deze bewering uit.

Twee gegevens over een reliëf dat Koning Sjapoer (zie bron 1) liet aanbrengen in een rotswand vlak bij de hoofdstad van zijn rijk:

1 Het reliëf werd gemaakt naar voorbeeld van een Romeinse afbeelding van keizer Marcus Aurelius (121-180).

2 Het reliëf toonde Sjapoer te paard met Valerianus knielend voor hem.

2p **3** Geef:

- voor gegeven 1 aan welk kenmerkend aspect je daarmee kunt illustreren, en
- met gegeven 2 aan welke propagandaboodschap Sjapoer daarmee wilde overbrengen aan zijn volk.

Prehistorie en oudheid

bron 1

Omstreeks 316 schrijft de christelijke schrijver Lactantius het boek *De dood van de christenvervolgers*. Hierin staat over de Romeinse keizer Valerianus¹⁾:

Nadat hij [Valerianus] door de Perzen gevangen was genomen, verloor hij niet alleen de macht die hij zo grenzeloos had uitgeoefend, maar ook de vrijheid waarvan hij anderen had beroofd. Hij sleet de rest van zijn leven in de meest verachtelijke slavernij. Want telkens wanneer Sjapoer, de Perzische koning die hem gevangen had genomen, in zijn rijtuig of op zijn paard wilde stappen, beval hij de Romein om te knielen en zijn rug te presenteren. Als hij dan zijn voet op de schouders van Valerianus zette, zei hij vervolgens met een afkeurende glimlach: "Dít is hoe het is, en niet wat de Romeinen in stenen of muren graveren."

noot 1 Keizer Valerianus (ca. 200 - ca. 260) laat tijdens zijn regeerperiode christenen vervolgen.

De middeleeuwen

Gebruik bron 2.

De maker heeft zich bij het vervaardigen van deze tekening waarschijnlijk gebaseerd op Romeinse voorbeelden van steden.

- 3p **4** Licht deze tekening toe door:
- met een kenmerkend aspect uit de vroege middeleeuwen uit te leggen waardoor het waarschijnlijk is dat de maker zich baseert op een voorbeeld van een Romeinse stad bij het vervaardigen van deze tekening, en
 - te verklaren waardoor een boek zoals dit psalmenboek de verspreiding van het christendom bevordert.

Gebruik bron 3.

Deze beschrijving is bruikbaar voor een onderzoek naar de Vlaamse economie in de twaalfde eeuw.

- 3p **5** Toon dit aan door:
- aan te geven dat de beschrijving past bij de economische positie van Vlaanderen in die tijd, en
 - uit te leggen welke voorwaarde voor succesvol handeldrijven je aan de beschrijving kunt ontleen.

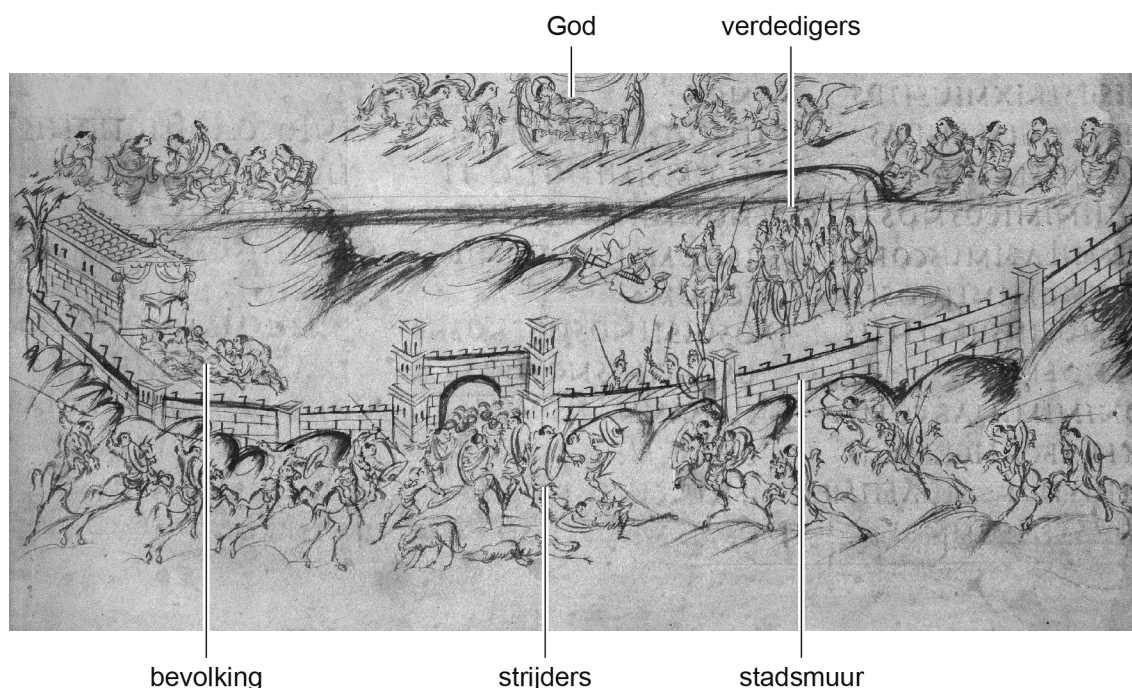
De schatrijke Italiaanse bankier Giovanni Arnolfini vestigde zich in Brugge. Rond 1461 besloot de Bourgondische hertog Filips de Goede om Arnolfini een belangrijke functie aan zijn hof te geven **en** hem te benoemen in een ridderorde.

- 2p **6** Beredeneer:
- op welke wijze Arnolfini als bankier een positie kreeg die ertoe leidde dat Filips de Goede hem een belangrijke functie gaf aan het hof, en
 - welk politiek motief Filips de Goede had voor de benoeming van Arnolfini in een ridderorde.

De middeleeuwen

bron 2

In de negende eeuw wordt in een klooster in Frankrijk een geïllustreerd psalmenboek gemaakt waar deze tekening in staat:

Toelichting:

In het boek staat bij alle 150 psalmen uit de Bijbel een tekening die afbeeldt waar het lied over gaat. Deze tekening hoort bij psalm 44, waarin God gevraagd wordt wakker te worden om zijn volk, dat wordt aangevallen, te beschermen.

bron 3

Op 2 maart 1127 wordt in Brugge de Vlaamse graaf Karel de Goede vermoord. De klerk Galbert van Brugge schrijft:

Het was in de periode dat de kooplieden uit alle rijken rond Vlaanderen op het feest van Sint-Pietersstoel waren bijeengekomen te Ieper¹⁾, waar markt werd gehouden en de grote jaarmarkt plaatsvond (...). Er waren op dat moment kooplieden uit Lombardije²⁾ naar de markt gekomen bij wie de graaf voor eenentwintig mark een zilveren kan had gekocht die op een wonderbaarlijke manier vervaardigd was. Toen op die drukke markt het nieuws [van de moord] al die mensen uit vele streken deed opschrikken, pakte zij hun waren bijeen en vluchtten weg. Het gerucht dat ons land berucht maakte, droegen ze met zich mee en ze vertelden het overal rond.

noot 1 een Vlaamse stad

noot 2 streek in Noord-Italië

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 4.

Met deze beschrijving kun je een verklaring geven voor het veranderde wereldbeeld in Europa **en** voor de snelle Europese expansie.

- 4p 7 Leg uit, telkens met een verwijzing naar de bron:
- aan welke verandering in het wereldbeeld in Europa de beschrijving bijdraagt, en
 - dat de beschrijving bijdraagt aan de snelle Europese expansie.

In 1521 kwam in Bazel (het huidige Zwitserland) het stadsbestuur, dat tot dan toe bestond uit patriciërs, in handen van de gilden. Het nieuwe stadsbestuur liet het stadhuis herinrichten en daarbij een muurschildering aanbrengen van het verhaal dat Lactantius schreef over koning Sjapoer en keizer Valerianus (zie bron 1).

- 3p 8 Verklaar de keuze voor dit verhaal door:
- uit te leggen dat het uitgangspunt van *bonum commune* paste bij de politieke boodschap die het stadsbestuur wilde overbrengen met dit verhaal, en
 - aan te geven dat de keuze voor dit verhaal paste bij de Renaissance.

Een anekdote:

In 1679 verzochten regenten van het gewest Utrecht aan stadhouder Willem III om tijdens een bijeenkomst de belangrijkste bestuursfuncties in het gewest te verdelen. Hij moest hiervoor briefjes uit een hoed trekken en ongezien uitdelen aan de verschillende regenten. De functie die op het briefje stond werd aan de regent toegewezen.

Met deze anekdote kun je verandering **en** continuïteit aantonen in het bestuur van de gewesten van de Republiek.

- 3p 9 Licht dit toe door:
- aan te tonen dat deze werkwijze oligarchisering versterkte, en
 - uit te leggen welke gewestelijke politieke continuïteit werd gehandhaafd door dit verzoek van de regenten.

Gebruik bron 5.

Dit pamflet is de start van het *committee of correspondence* in Boston.

- 4p 10 Geef aan:
- welke bijdrage *committees of correspondence* leveren aan de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd, en
 - welke kritiek te geven is op de aangekondigde maatregel vanuit de ideeën van Montesquieu, en
 - met een verwijzing naar het pamflet, welk ander verlichtingsidee het *committee of correspondence* in Boston onderschrijft.

Gebruik bron 6.

Je kunt met deze petitie verschillende kenmerkende aspecten van de achttiende eeuw illustreren.

- 2p 11 Toon dit aan voor **twee** kenmerkende aspecten van de achttiende eeuw.

Gebruik bron 7.

Chataignier geeft een mening weer over een recente verandering in het bestuur van Frankrijk.

- 3p 12 Geef aan:
- naar aanleiding van welke bestuurlijke verandering de prent is gemaakt, en
 - welke mening Chataignier over deze verandering weergeeft, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de prent.

Vroegmoderne tijd

bron 4

De Spanjaard Fernández de Oviedo (1478-1557) beschrijft de natuur en bevolking van Amerika:

Op de vraag waarom ze die vorst de *cacique*¹⁾ of de 'Gouden Koning' noemen, zeggen de Spanjaarden dat ze in Quito²⁾ zijn geweest en hier (...) van de bevolking hebben gehoord dat die machtige heer of vorst voortdurend bedekt is met fijngemalen goud (...). Dat hij met goud wordt bestrooid, is een ongebruikelijke en dure zaak, want wat dagelijks in de ochtend wordt aangebracht, wordt 's avonds weer afgewassen en gaat op de grond verloren. (...) Hij wordt elke ochtend ingesmeerd met een bepaalde hars of welriekende vloeistof en daarop wordt het goudpoeder geplakt. Zijn hele lichaam is van top tot teen bedekt met goud, en zo schitterend alsof het een sieraad was, gemaakt door een groot ambachtsman.

noot 1 Een cacique is een stamhoofd.

noot 2 in het huidige Ecuador

bron 5

In 1772 kondigt het Britse bestuur aan dat salarissen van rechters in Amerika vanaf dan betaald zullen worden door de Britse kroon (koning). Hierop schrijft een groep politici en andere invloedrijke mannen uit de stad Boston in een pamflet:

Deze zaak¹⁾ is er één van algemene zorg, en de stad Boston vond het noodzakelijk om haar broeders overal in de provincie te consulteren; en heeft hiervoor een comité opgericht om te corresponderen met diegenen die ook last hebben van dit laatste voorbeeld van onderdrukking (...) [in dit document] heeft het comité kort uiteengezet welke onvervreembare rechten we hebben als mensen, als christenen en als onderdanen; en op welk vlak deze onvervreembare rechten geschonden zijn; hetwelk we graag willen voorleggen aan de stad, zodat dit onderwerp kan worden behandeld met de aandacht die het verdient.

noot 1 De aankondiging dat de salarissen van rechters betaald zullen worden door de Britse kroon.

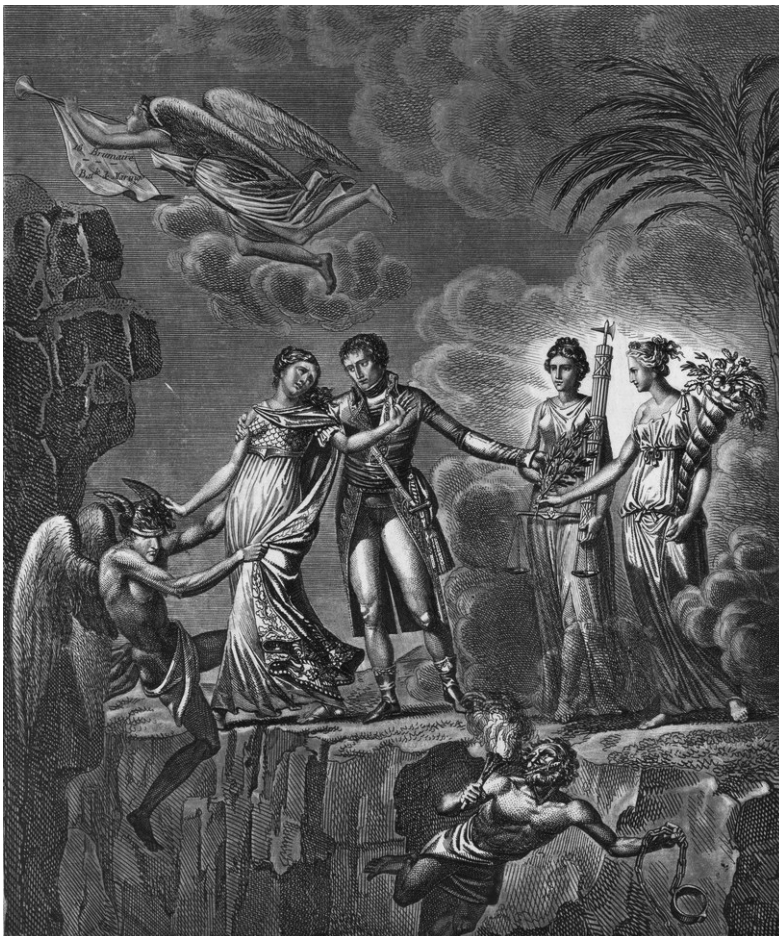
bron 6

Op 21 april 1787 vindt een grote demonstratie plaats in Amsterdam, waarna de demonstranten in een petitie aan het stadsbestuur schrijven:

De noodlottige oorzaak van de rampen die ons land treffen, moet niet uitsluitend worden gezocht in de veel te sterk toegenomen macht en invloed van de stadhouder, die ver is uitgestegen boven de oorspronkelijke bedoelingen, maar vooral in het ontbreken van een gezonde, grondwettelijke relatie tussen de burgers en hun bestuurders.

bron 7

Prent uit 1800 van de Franse graveur Chataignier met de titel *De steun en toeverlaat van Frankrijk*:

Toelichting:

De man in het midden is Napoleon Bonaparte. De vrouw links van hem staat symbool voor Frankrijk. De man linksonder staat symbool voor onwetendheid in de samenleving. De man rechtsonder stelt het 'revolutionaire fanatisme' voor. Linksboven vliegt de Godin van de Roem. De vrouwen rechts dragen de symbolen voor rechtvaardigheid, eenheid, vrede en overvloed.

Moderne tijd

Gebruik bron 8.

Twee conclusies:

- 1 *The Liberator* wil de abolitionistische beweging versterken.
- 2 De auteur gaat uit van het burgerlijk gezinsideaal.

4p 13 Geef voor elke conclusie een argument, telkens met een verschillende verwijzing naar de bron.

Drie gegevens over de Taiping-opstand in China:

- 1 Hong, de leider van de opstand, noemde zichzelf 'Hemelse Koning' en liet een paleis bouwen.
- 2 De Taiping bestrafden de handel in en het gebruik van opium met de dood.
- 3 De Taiping werden mede verslagen door een Europees leger onder leiding van een Britse generaal.

2p 14 Verklaar:

- met een van de gegevens dat de Britten het belangrijk vonden de Taiping te bestrijden, en
- met een ander gegeven dat het centrale gezag in China werd verzwakt.

Let op: er blijft een gegeven over.

Een geschiedenis:

In 1868 richtten arbeiders in Amsterdam de vereniging *Bouwmaatschappij tot Verkrijging van Eigen Woningen* op. Arbeiders die lid werden van deze vereniging legden elke week een klein geldbedrag in. Met dit geld werd er grond gekocht en werden huizen gebouwd.

De oprichting van de *Bouwmaatschappij* paste bij de kenmerkende aspecten 'de opkomst van emancipatiebewegingen' en bij 'discussies over de 'sociale kwestie'.

2p 15 Geef voor elk kenmerkend aspect apart aan waardoor de oprichting van de *Bouwmaatschappij* erbij paste.

Gebruik bron 9.

De aanwezigheid van buitenlandse troepen gaat in tegen de Chinese traditie dat alleen de keizerlijke familie en hun bedienden de Verboden Stad mogen betreden.

3p 16 Licht dit toe door:

- vanuit het confucianisme te verklaren dat het iedereen die niet behoort tot de keizerlijke familie verboden is de Verboden Stad te betreden, en
- met een historische gebeurtenis uit 1900 uit te leggen dat de Achtlandenalliantie besluit de Verboden Stad te betreden.

Gebruik bron 9 opnieuw.

Deze foto kan zowel door de Achtlandenalliantie als door de Chinese regering in hun propagandacampagnes worden gebruikt.

- 2p 17 Noem voor de Achtlandenalliantie **en** voor de Chinese regering de boodschap die zij met deze foto kunnen overbrengen.

Gebruik bron 10.

De strijd die de Boniërs aangaan met de Nederlanders past bij 'vormen van verzet tegen het West-Europese imperialisme'.

- 4p 18 Leg uit:
- op welke wijze in dit artikel het Nederlandse gezag wordt onderbouwd, en
 - waardoor de beschreven gebeurtenis het verzet op Celebes niet verminderd zal hebben.

Eind 1925 werd het Verdrag van Locarno getekend. Hierin erkenden Duitsland, België en Frankrijk de grenzen die in 1919 waren vastgelegd in het Verdrag van Versailles. De Duitse minister van buitenlandse zaken zette zich in het bijzonder in voor het tot stand komen van dit verdrag.

- 1p 19 Noem het buitenlands beleid van Duitsland waarbij dit verdrag aansloot.

De volgende gebeurtenissen uit het leven van de Chinese keizer Puyi staan in willekeurige volgorde:

- 1 Mao liet Puyi in een gevangenis heropvoeden tot een communistische modelburger van de pas opgerichte Volksrepubliek China.
- 2 Nadat tijdens de Grote Noordelijke Veldtocht de tombe van Cixi werd verwoest, ontstak Puyi in grote woede en deed uitgebreid zijn beklag.
- 3 Puyi moest zijn paleis verlaten op bevel van de plaatselijke militaire bevelhebber Feng, die daarna Sun Yat-sen naar Peking haalde.
- 4 Puyi werd door Japan benoemd als keizer van Mantsjoerije.
- 5 Sovjettroepen namen Puyi gevangen aan het eind van de Tweede Wereldoorlog.
- 6 Tijdens de Culturele Revolutie werden bezittingen van Puyi, zoals zijn sofa en bureau, in beslag genomen.

- 2p 20 Zet de gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik bron 11.

Met getuigenis 1 kun je 'het in praktijk brengen van nationaalsocialisme' illustreren.

- 2p 21 Toon dit aan, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de getuigenis.

Gebruik bron 11 opnieuw.

Er worden verschillende getuigenissen over Bendorf verzameld.

- 3p 22 Licht deze getuigenissen toe door:
- hiermee aan te tonen dat de geallieerden werken aan denazificatie, en
 - te beredeneren vanuit getuigenis 1 waardoor de geallieerden kunnen twijfelen aan de betrouwbaarheid van getuigenis 2.

Gebruik bron 12.

Valtman geeft een mening weer over de economie in het Westen en over de politieke verhoudingen in het Oostblok.

- 4p 23 Leg voor beide onderdelen uit welke mening Valtman weergeeft, waarbij je je antwoord telkens ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 13.

Willy Brandt wil de West-Duitse bevolking overtuigen dat zijn *Ostpolitik* juist is.

- 4p 24 Leg uit, telkens met een andere verwijzing naar de bron:
- welke angst over de *Ostpolitik* Brandt onder de bevolking in de BRD wil wegnemen, en
 - welke doelgroep in de BRD Brandt in dit fragment in het bijzonder toespreekt.

Een geschiedenis:

In 1978 besloten boeren uit het Chinese dorp Xiaogang in de provincie Anhui om land dat gemeenschappelijk werd verbouwd op te delen en elk een eigen deel te bebouwen. De landbouwopbrengsten in Xiaogang stegen daarna spectaculair. In 1979 verdedigde de partijsecretaris van de provincie Anhui de boeren openlijk tegen maoïstische kritiek.

- 2p 25 Geef aan:
- welke maoïstische kritiek kon worden gegeven op het initiatief van de boeren uit Xiaogang, en
 - welke koerswijziging, die kort daarvoor werd ingevoerd in China, door de partijsecretaris van Anhui werd gesteund.

Gebruik bron 14.

Je besluit dit artikel te gebruiken voor een onderzoek naar sociaal-culturele veranderingsprocessen in Nederland in de tweede helft van de twintigste eeuw.

- 3p 26 Licht je besluit toe door aan te geven:
- welk sociaal-cultureel veranderingsproces je met dit fragment kunt onderzoeken, en
 - met een verwijzing naar de bron dat dit artikel ook gebruikt kan worden om het traditionele rollenpatroon te onderzoeken.

Moderne tijd

bron 8

In 1832 verschijnt in de Amerikaanse krant *The Liberator* een artikel met de titel "Mannen, vrouwen en kinderen verkocht":

Moeders - Vrouwen - Zusters - Ontwaakt! Wie van jullie is bereid de plek in te nemen van die Afrikaanse moeders? Kijk toe hoe haar baby van haar moederlijke boezem wordt gerukt en wordt weggedragen door schurken! Nooit zult u dit nog een keer willen zien! Echtgenoten die weg worden gerukt van hun jammerende partners, nu al gepijnigd door bloederige striemen! Geliefden die voor eeuwig van elkaar gescheiden worden en ver, ver weg zullen blijven! Harten bloeden terwijl ze stil moeten blijven! Maar ik wijs dit af. Ik richt mij tot uw harten, zusters!

bron 9

Foto gemaakt in 1901 in de Verboden Stad, het paleis van de Chinese keizer:

Toelichting:

Op het plein staan de troepen van de Achtlandenalliantie, een militair verbond van verschillende westerse landen en Japan, die samen in China vechten.

bron 10

In 1905 vechten Nederlandse troepen in de kolonie Nederlands-Indië tegen de vorst van Boni, een staat op het eiland Celebes (het huidige Sulawesi).

Sergeant Zentgraaff schrijft voor het *Bataviaasch Nieuwsblad* over de gebeurtenissen na de overwinning van de Nederlanders:

Daar nadert de stoet: voorop de magere kapitein der Wadjorezen¹⁾ [die als tolk was ingehuurd], dan de Rijksbestuurder²⁾, oud en vervallen, steunende op een tweetal anderen, en daarna het hoofd der prinsen. Achter deze lopen, tandakkend³⁾ en zwaaiend met vreemdsoortige muziekinstrumenten, enige oude vrouwen, dan wat volgelingen die de sieraden⁴⁾, in lange kisten verpakt, dragen, en dan weer een hele stoet Boniërs. De muziek zet het *Wilhelmus* in, en, als de stoet onder het afdak der vorstelijke woning komt, speelt zij het *Wien Neerlands Bloed*⁵⁾. Het is een uniek moment: de Boniërs, dragende de symbolen van hun eeuwenoud bestuur, hun volksbestaan, naar de overwinnaar, tussen de bajonetten van onze troepen.

noot 1 Wadjo was een naam voor de provincie Zuid-Celebes.

noot 2 De Rijksbestuurder bestuurde namens de Bonische vorst het rijk.

noot 3 Tandak is een soort Indonesische dans.

noot 4 Dit zijn de rijkssieraden, ceremoniële voorwerpen van de Boniërs.

noot 5 Dit is het Nederlandse volkslied op dat moment.

bron 11

Willy Bendorf is van 1935 tot 1945 *Ortsgruppenleiter*, groepsleider van de plaatselijke NSDAP in het West-Duitse dorp Quickborn. In 1947 verzamelen de geallieerden verschillende getuigenissen over hem. Hieronder staan twee van die getuigenissen:

Getuigenis 1:

Een inwoner van Quickborn rapporteert:

Alle personen die niets met de NSDAP te maken wilden hebben, zoals ik, waren voor hem tweederangs mensen. Dat had vooral tot gevolg dat hij alle mensen die niet bij de partij hoorden liet oproepen voor de *Wehrmacht*¹⁾. Alle partijleden werden door hem uit de wind gehouden als het ging om de dienstplicht. Ook in andere gevallen konden zij rekenen op zijn hulp en bijstand. Ik ben persoonlijk door hem beledigd en geslagen. Dit voorval vond plaats op 27 juni 1942 in Schmidts Gasthof in Quickborn. Op deze dag zat ik met andere inwoners uit Quickborn aan tafel bier te drinken. Twee tafels verderop zat Bendorf. Toen ik de bar wilde verlaten liep B. in dronken toestand op me af en zei: "Jij Jodenlummel, rotvent" en meer van dat soort dingen! Tegelijkertijd gaf hij me zonder reden twee oorvijgen.

Getuigenis 2:

Een groep dorpsgenoten uit Quickborn rapporteert:

De heer Willy Bendorf, Quickborn, Marktstr. was zoals we weten, lokale groepsleider van de voormalige NSDAP. Voor zover we het kunnen inschatten, heeft de heer Bendorf zijn werk nooit gebruikt om iemand onrecht aan te doen. Wij geloven dat hij juist probeerde op een ordelijke en fatsoenlijke manier iedereen te helpen die zijn hulp zocht. We hebben nooit gehoord dat hij om politieke redenen iemand aan de kaak stelde of anderen kwaad deed.

noot 1 het Duitse leger

bron 12

In 1962 publiceert de Amerikaanse krant *The Hartford Times* deze tekening van Valtman. De titel is *Met bezorgdheid bekijken*:

Toelichting:

Op het bord staat 'Bouwplaats van de Europese Economische Gemeenschap (EEG)'.

De man stelt Chroesjtsjov voor, de leider van de Sovjet-Unie.

De hond stelt Ulbricht voor.

bron 13

In december 1970 tekent Brandt het 'Verdrag van Warschau' met Polen. Hij spreekt vanuit de Poolse hoofdstad via de televisie zijn West-Duitse landgenoten toe:

Groot leed trof ons volk, vooral onze Oost-Duitse landgenoten. (...) degenen die hun geboortegrond hebben moeten verlaten, hebben de bitterste prijs voor de oorlog betaald. Ik wil van spookverhalen niets weten, niet van Duitse en ook niet van Poolse: de geschiedenis van de Duitse oostelijke gebieden kan niet willekeurig worden herschreven. Onze Poolse gesprekspartners weten wat ik aan hen ook in hun eigen land nog eens met alle duidelijkheid zou willen zeggen: dit verdrag betekent niet dat wij onrecht erkennen of gewelddadigheden rechtvaardigen. Het betekent niet dat wij verdrijvingen achteraf wettigen.

bron 14

In de tweede helft van de twintigste eeuw verschijnt in het tijdschrift *Moeder-Vrouwenpost; praktisch tijdschrift voor de vrouw in het gezin* een artikel over scooters. Een fragment hieruit:

De scooter heeft de vrouw geheel op het niveau van de man gebracht. Zij kwam nu ook in de wereld van de machine, die tot voor kort alleen aan hem behoorde. Het moesten scooters zijn, die de mannen dit eigen terrein kwijt deden raken; machines, waarbij de dames hun vrouwelijkheid allerm minst hebben verloren. (...) Het vehikel wordt even hard vertroeteld als zij zorg besteden aan hun eigen make-up.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.